

Олеся Дзира,

кандидат історичних наук, старший дослідник, завідувач відділу,
Інститут книгознавства
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
вул. Володимирська, 62, Київ, 01001, Україна
e-mail: dzyraolesya@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3928-3824>

РАДЯНСЬКА ПЕРІОДИКА КІНЦЯ 1960–1970-Х РР. ПРО «ВОРОЖУ» ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ЕМІГРАЦІЙНИХ ОСЕРЕДКІВ

Метою статті є дослідити розвідки про наукову діяльність українських закордонних інституцій, опубліковані в науково-реферативному бюлетені «Зарубіжні видання про Україну» наприкінці 1960–1970-х років. У статті використано такі методи дослідження, як аналіз та синтез, індукція та дедукція; історико-порівняльний метод – для зіставлення характеристик діаспорних і радянських учених діяльності еміграційних наукових установ та організацій; історіографічний аналіз – для опрацювання статей у бюлетені. Згадане періодичне видання було друкованим органом відділу зарубіжної історіографії Інституту історії Академії наук УРСР, завданнями якого була підготовка контрпропагандистських статей, спрямованих на критику «ворожої» радянській західної гуманітарної наукової системи, аналітичні огляди вчених української діаспори різних сфер життя в УРСР та СРСР, а також їхнє бачення української історії та українського питання у світі. Публікації в ньому базувались на матеріалах фонду відділу спеціального зберігання Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР. Сам же бюлетень виходив для службового користування. Наукова новизна цієї роботи полягає у відсутності історіографічних досліджень про контрпропагандистські публікації на сторінках журналу відділу зарубіжної історіографії. Висновки. У статті проаналізовано напрацювання радянських вчених, що вивчали питання діяльності українознавчих закордонних центрів. Серед них публікації Р. Симоненка, М. Павленка, М. Варварцева, Л. Демиденко, Г. Ігнатченка, М. Соломатіна, Ю. Гамрецького, М. Котляра. Також приділено увагу заміткам про останні новини у середовищі діаспорних дослідників. Незважаючи
© О. Дзира, 2024

на контрпропагандистське спрямування бюлетеня й «боротьбу з ворожою ідеологією» з позицій марксизму-ленінізму, ряд його розвідок має інформативну цінність.

Ключові слова: спецфонд Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР, «Зарубіжні видання про Україну», наукові установи української діаспори.

У 1968 р. в Інституті історії Академії наук УРСР було відкрито відділ зарубіжної історіографії, що повинен був займатись контрпропагандистськими дослідженнями, спрямованими на критику українських діаспорних науковців та громадських організацій. Задля написання своїх робіт співробітники відділу насамперед послуговувались літературою, що містилась у фонді спеціального зберігання Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР (далі – ЦНБ АН УРСР). Вони були його активними читачами і займались безпосереднім комплектуванням спецфонду, оскільки замовляли необхідну для роботи літературу, а бібліотека здійснювала її передплату. Саме з 1968 р. було дозволено надходження до ЦНБ видань зарубіжної україніки [1, арк. 27–28]. Це рішення ознаменувало новий етап у роботі фонду спеціального зберігання.

Результати роботи працівників відділу зарубіжної історіографії акумулювались у періодичному органі структурного підрозділу – «Зарубіжні видання про Україну: науково-реферативний бюлетень», який публікувався для службового користування з метою вести «ідеологічну війну з імперіалізмом» [2, с. 3–5]. Оскільки цей бюлетень був призначений для дуже вузького кола читачів і довгий час не був оприлюдненим, статті в ньому не стали об'єктом наукових досліджень. Діаспорні вчені взагалі не знали про його існування, через що не мали змоги висувати власні контраргументи стосовно поглядів і наративів, задекларованих у бюлетені. Таким чином обране дослідження є новим і актуальним, а зазначений напрям потребує подальших розробок.

Нам відомі нечисленні згадки про дописувачів збірника, які стосуються їхніх робіт, поширених у публічному просторі. Відповідним заувагам ми завдячуємо історикам діаспори. Для прикладу, В. Маркус, побіжно згадуючи про праці Р. Симоненка («Імперіалістична політика США щодо України в 1917–1918 рр.») (Київ,

1957), «Імперіалістична політика Антанти і США щодо України у 1919 р.» (Київ, 1962), які стосувались українсько-американських зв'язків, називає їх «односторонніми», натякаючи цим на їх політичну заангажованість [3]. В іншій статті він уже більш красномовно характеризує Р. Симоненка як дослідника, що хоч і приділив достатньо часу на збір джерел з теми, однак представив їх «тенденційно і селективно» та «малонауково» [4, с. 36]. Щодо М. Варварцева, то, на думку І. Світа, його історіографічні оцінки статей закордонних науковців «просякнуті ... ненавистю до авторів праць..., які працювали або тепер працюють поза ССРСР» і його професія – «пропагандист» [5, с. 71–72]. Більш схвальні відгуки отримали дослідження М. Котляра. Зокрема, діаспорний знавець Середньовіччя М. Ждан високо оцінює нумізматичні дослідження радянського історика [6; 7]. До його слів приєднується й Б. Винар [8, с. 202]. Він згадує кон'юктурну роботу М. Котляра – «Історичне минуле українського народу і зарубіжні фальсифікатори» (Київ, 1974), у якій автор дає тенденційну оцінку журналу «Український історик» [9]. Серед вітчизняних сучасних авторів не було дослідників, що зосереджувались на контрпропагандистських творах науковців-апаратників. Лише С. Білокінь побіжно характеризує Р. Симоненка як професійного борця з «українським буржуазним націоналізмом» [10, с. 108]. Результати обраного дослідження були оприлюднені на конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір» (Київ, НБУВ, 8–10 жовтня 2024 р.)³.

Метою обраного дослідження є проаналізувати статті про наукову діяльність українських закордонних інституцій у «Зарубіжних виданнях про Україну» (кін. 1960–1970-х років), які базувались на матеріалах фонду спеціального зберігання Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР. Згідно з метою поставлено такі завдання: 1) систематизувати публікації в бюлетені й виокремити ті,

³ Дзира О. І. «Ворожа» діяльність українських наукових еміграційних осередків у світлі радянської періодики кінця 1960–1970-х років. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір*: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2024 р.): у 2 т. Київ, 2024. Т. 2. С. 475–479. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004934>

що стосувались діяльності діаспорних наукових осередків; 2) висвітлити їх зміст та основні меседжі читачам.

З ідеологічних міркувань закордонні українознавчі науково-дослідні інституції практично не були об'єктом досліджень радянських учених. Окремі спроби окреслити основні віхи їхньої діяльності висвітлювались на сторінках періодичного видання відділу зарубіжної історіографії Інституту історії АН УРСР «Зарубіжні видання про Україну: науково-реферативний бюлетень», що побачило світ у рік відкриття відділу. Його автори в контексті критики «буржуазного націоналізму» намагалися дати оцінку діаспорним науковим організаціям, які, згідно з їхніми упередженими поглядами, займалися фальсифікацією минулого й сучасного України. У полі їхніх досліджень опинилися: Український технічно-господарський інститут (Мюнхен), Український вільний університет (Мюнхен) (далі – УВУ), Український католицький університет (Рим), Східноєвропейський дослідний інститут імені В. Липинського (Філадельфія), Наукове товариство ім. Шевченка (далі – НТШ), кафедри й семінари українознавства у провідних іноземних університетах, Українське історичне товариство (далі – УІТ), Українська вільна академія наук (далі – УВАН), Канадський інститут українських студій (Едмонтон) (далі – КІУС) тощо. Публікації про ці установи у вищезгаданому бюлетені стали предметом нашого дослідження.

Так, роботу НТШ в Україні та еміграції аналізує Г. Ігнатченко [11]. Дослідник дає позитивну оцінку діяльності товариства до Жовтневого перевороту, а також прихильно ставиться до його зв'язків з Академією наук УСРР, щоправда, при цьому звертає увагу на участь у наукових здобутках організації «буржуазних націоналістів». Автор кардинально змінює свою оцінку, коли переходить до розгляду еміграційного періоду історії НТШ, оскільки не вважає його продовжувачем справи львівського товариства, критикує праці його членів за «викривлення історичної дійсності», приписує їм співпрацю з німецькими нацистами тощо. Він детально вивчає структуру НТШ, специфіку членства, видавничу діяльність, наукові конференції, фінансові справи.

Чинне місце в системі «диверсійно-ідеологічних центрів української антирадянської еміграції» відводиться М. Павленком для УВУ [12]. Автор описує віденський, празький та мюнхенський періоди в його історії, особливо зосереджуючись на останньому. Велика увага надається викладачам університету, його контактам із закордонними науковими та діаспорними громадськими організаціями. Попри засилля вульгарно-соціологічної термінології, стаття видається доволі інформативною й гарно структурованою.

М. Варварцев описує мету й результати так званих «студійних семінарів» Конгресу української вільної політичної думки (далі – КУПВД), що розпочали свої засідання у 1972 р. [13]. Називаючи організації, що стояли за роботою КУПВД (Українська революційно-демократична партія, Організація українських націоналістів за кордоном, Українське національно-демократичне об'єднання), автор наголошує на їх антагонізмі стосовно «бандерівської» групи націоналістичних організацій, хоча, на його думку, «немає принципової різниці між прихильниками різних націоналістичних тактичних концепцій». Історик аналізує деякі виступи на цих семінарах, опубліковані в «Матеріалах Конгресу української вільної політичної думки» (Мюнхен, 1972, 36. 1; 1973, 36. 2). Так, він критикує виступ Б. Левицького за висновки щодо мети організації внутрішньої міграції в СРСР, що полягає у «денаціоналізації» населення. Зі слів М. Варварцева, ціль «модернізації» національних постулатів – це вихід на радянську аудиторію. Відповідальними за проведення семінарів він називає американські спецслужби, а радіостанцію «Свобода» – філіалом ЦРУ.

Р. Симоненко вивчає «кафедру українознавства» у США, що згодом переростає в Український науковий інститут при Гарвардському університеті, та вплив на її діяльність О. Прицака [14]. З його слів, закордонні україністи мали на меті «використати в підступах проти радянської науки націоналістичні схеми історії народів СРСР». Автор поливає брудом О. Прицака, біографії й поглядам якого приділяє багато уваги. Р. Симоненка дратує, що останній прагне вивести вивчення української мови за межі славістики й доводить відсутність безперервної та спільної культурної традиції в розвитку «трьох братніх народів». Перелічуючи видання інституту, радянський

історик переконує, що його видавничі плани за п'ять років завершилися провалом, оскільки у своїй більшості це були перевидання. Також він розглядає особливості наукової роботи, фінансування, кадрову політику інституту та проблематику семінарів українознавства. У кінцевому підсумку оцінює заклад як проєкт нових антирадянських ідеологічних диверсій та вимагає своєчасного реагування з боку радянських науковців. Загалом стаття Р. Симоненка є доволі детальним оглядом історії створення українознавчих кафедр й Інституту українознавства в Гарварді й напрямів наукової роботи останнього.

У статті Л. Демиденко «Про деякі тенденції в сучасній націоналістичній етнографії» [15] під прискіпливим поглядом опиняються дослідження з етнологічної тематики в «Енциклопедії українознавства», що ідуть урозріз із «класовим» підходом при трактуванні історичної дійсності. У збірнику матеріалів конференції НТШ «В обороні української культури і народу» (Торонто, 1966), «Наукових записках» Українського технічно-господарського інституту (Мюнхен, 1967, Т. XII) радянська влада звинувачується в ліквідації української звичаєвості. Попри всю очевидність наведених діаспорними науковцями фактів і переконливість висновків автор статті безпідставно намагається їх заперечити.

Разом з вивченням діяльності українських діаспорних установ вітчизняні вчені зосереджували свою увагу також на науковому доробку з тематики, орієнтованій на вивчення проблем Радянського Союзу.

Зокрема, Ю. Гамрецький, що протягом шести місяців перебував у ФРН, Австрії та Франції як стипендіат ЮНЕСКО, дослідив діяльність Інституту з вивчення СРСР у Мюнхені на чолі з Г. Шульцем [16]. Він аналізує його структуру, надає довідки про співробітників, окреслює напрями їх досліджень, ознайомлює з темами щорічних сесій та окремими науковими публікаціями, згадує про періодичні видання інституту. При цьому автор статті наголошує на залученні значної кількості дослідників-українців до роботи установи. Ю. Гамрецький також приділяє увагу науково-видавничому та культурно-просвітницькому напрямам діяльності Інституту з вивчення Східної Європи в Мюнхені на чолі з Г. Раупахом.

Природно, що робота цих установ оцінюється істориком як антирадянська. До антирадянських центрів у Мюнхені він зараховує Дім української науки на чолі з Р. Єндиком, говорить про склад його науковців. Незважаючи на засміченість ідеологічними кліше, стаття є доволі інформативною й дає певне уявлення про мюнхенські наукові центри, що займалися в тому числі й українознавчою тематикою.

У своїй статті «Фальсифікація ідейних та організаційних основ КПРС – головне вістря антирадянщини» М. Соломатін звертається до розвитку «радянознавчих» студій у «західних антикомуністичних центрах» [17, с. 4]. Дослідник подає статистичні матеріали щодо дисертаційних праць, підготованих в університетах США, Канади та Великої Британії, географічні межі дослідження яких охоплюють СРСР, окремі союзні республіки чи країни соцтабору. Необхідні цифри були почерпнуті ним із журналу Американської асоціації сприяння слов'янознавству (ААСС) “Slavic revue”, який публікував щорічні звіти про кількість захищених дисертацій, та кварталника Союзу українців у Великій Британії “The Ukrainian review”. За підрахунками дослідника, 1200 таких дисертацій було захищено протягом 1964–1971 рр., 276 – у 1973 р. і 241 – у 1974 р. Спеціальну увагу М. Соломатін зосереджує на тих діаспорних дослідженнях історії партії та марксистського вчення, автори яких наполягали на наявності відмінностей між марксизмом як філософською теорією й ленінізмом як політичною практикою. Особливо наполегливо радянський науковець намагається спростувати ключові тези зарубіжної історіографії про диктатуру партії в СРСР; російський національний характер Комуністичної партії Радянського Союзу й русифікаторську політику в СРСР; інтернаціоналізм партії, що відкидав принцип «самовизначення націй»; зведення до нуля державного федералізму в СРСР; негаразди у відносинах з іншими нерадянськими комуністичними партіями.

Предметом дослідження академічних науковців були також періодичні органи еміграційних інституцій. Так, зміст журналу «Український історик», який видавався у Мюнхені Українським історичним товариством з 1964 р., проаналізував М. Котляр [18]. Публікації в ньому, зі слів історика, належать до буржуазно-націо-

налістичної історіографії, а його автори перекручують історичну дійсність. Розкриваючи тематику статей видання, М. Котляр наголошує на їх меті – прагненні довести формування української нації, а також існування власної державності в українців ще в добу раннього середньовіччя. Використовуючи притаманні радянській історіографії штампи, він безапеляційно називає УВАН, НТШ і УВУ псевдонауковими установами [18, с. 54]. Водночас М. Котляр окреслює коло тем, які, на його думку, нібито особливо фальсифікують діаспорні історики, а саме: питання єдиної руської народності княжих часів; возз'єднання України з Росією за Б. Хмельницького, Друга світова війна і рух ОУН–УПА; радянська історія. Головну увагу він зосереджує на рецензіях на діаспорні та радянські наукові видання М. Ждана, М. Антоновича, Б. та Л. Винарів. Особливо його цікавило ставлення в діаспорі до української радянської історіографії. М. Котляр наводить випадки критики радянських авторів у статтях в «Українському історику» та свої контраргументи на їхній захист. Погоджується він лише із зауваженнями до монографії М. Брайчевського «Походження Русі» (Київ, 1968) і опротестовує позитивні відгуки М. Ждана на статті О. Компан та М. Брайчевського, опубліковані у виданні «Середні віки на Україні» (Київ, 1971). На його думку, студії опальних істориків заслуговують «справедливої критики», а не схвалення зарубіжними вченими, оскільки їх автори відходять від класових позицій. Отже, з цієї статті можна почерпнути інформацію про характер деяких розвідок, вміщених до «Українського історика» за 1966–1975 рр., насамперед рецензій.

Окремо М. Котляр вивчає статті з журналу “Recenzija” за 1970–1973 рр., що видавався кафедрою українознавства (у 1973 р. стає інститутом) при Гарвардському університеті [19]. У періодичному органі, за деякими винятками, друкувались рецензії на роботи радянських авторів. На відміну від УВАН та УВУ, М. Котляр не наважується визнати наукові здобутки гарвардської кафедри псевдонауковими. Історик відзначає схвальні відгуки на доробок деяких тогочасних радянських учених у статтях О. Субтельного, О. Пріцака, Т. Д. Хьюрика. З іншого боку, виявляючи конформізм, він побоюється підтримати позитивну оцінку, яку дали гарвардські українознавці студіям О. Апанович, Я. Дашкевича й О. Компан.

Також М. Котляр заперечує висловлені в рецензії З. Когути твердження, що через політичну й ідеологічну заангажованість радянські науковці не спромоглися на серйозні напрацювання в галузі української історіографії. На противагу рецензентам з Гарварда, які засуджували марксистсько-ленінську методологію в історіографії та вибір тем для написання наукових праць і хотіли б бачити українську науку позбавлену партійності і комуністичної ідейності, М. Котляр докладав зусиль для збереження такого стану речей.

У збірнику подаються різноманітні замітки, повідомлення про заохочення до українознавчих публікацій на сторінках «Британської енциклопедії»; про наміри створення філії УВАН у Європі; обговорення провідними українськими науковцями оновлення діаспорної методології української історичної науки; читання українознавчих лекцій для молоді; відкриття відділу радянознавства при Університеті Акрона; літні курси Українського католицького університету та УВУ; видання книгознавчого журналу «Українська книга» Товариством українських бібліотекарів Америки та Науковим товариством ім. Шевченка; участь українських науковців Я. Рудницького, Я. Славутича, В. Вериги, І. Коляски у конференціях Йоркського університету в Канаді у 1969 р.; УІТ, його періодичний орган «Український історик» і найближчі наукові плани; відшкодування урядом ФРН коштів Українській бібліотеці імені Симона Петлюри за пограбування гітлерівцями; кафедру українознавства при Гарвардському університеті й започаткування нею серії видань «Гарвардська серія українознавства»; літні курси українознавства при Гарвардському університеті, організовані вже згаданою кафедрою; утворення в Мюнхені наукового «Українського товариства для дослідів проблем Азії» та про його плани «провокаційної» діяльності на міжнародній арені; участь УІТ у конференції Американської асоціації славістів 26–28 березня 1970 р.; обрання президентом УВАН О. Оглоблина (подається коротка довідка про його наукову роботу); ювілей УВУ і його відозву з цього приводу; літні університетські спільні курси Мічиганського університету й УВУ з липня 1974 р. на тему історії, політики, економіки, літератури СРСР тощо; затвердження трьох нових українознавчих курсів, запропонованих

Колегією Святого Андрія при Манітобському університеті, нібито для поширення проукраїнської «клерикально-націоналістичної ідеології» серед молоді; відкриття Я. Рудницьким українознавчих кафедр у закордонних університетах; утворення у 1976 р. КІУСу при Альбертському університеті, його фінансування, співробітників і найближчі плани тощо.

На сторінках бюлетеня час від часу друкувалася бібліографія зарубіжної україніки з анотаціями.

Отже, наукова діяльність українознавчих діаспорних осередків, таких як Українська вільна академія наук, Український вільний університет, Наукове товариство ім. Шевченка, Українське історичне товариство, Український науковий інститут Гарвардського університету, кафедри і семінари українознавства в провідних іноземних університетах, Канадський інститут українських студій тощо, була під постійним прицілом радянських істориків, які спеціалізувалися на контрпропагандистських дослідженнях і публікували свої розвідки у «Зарубіжних виданнях про Україну». Вони приділяли багато уваги працям, що стосувалися радянської дійсності, питанням фінансування закордонних інституцій та їх науковим планам. Бюлетень ознайомлював з новими українознавчими закордонними виданнями кінця 1960–1970-х рр. (у вигляді анотованих бібліографічних списків та рецензій) і реакцією на них науковців-контрпропагандистів. Із заміток на сторінках періодичного видання видно, наскільки уважно його дописувачі відслідковували останні новини в діаспорі. Звісно, вони давали їм свою інтерпретацію, так само як і результатам роботи зарубіжних дослідників. З позицій компартійної ідеології науковий доробок діаспорних учених огульно характеризувався як фальсифікаторський та антирадянський.

Список бібліографічних посилань

1. Переписка между ЦК Коммунистической партии Украины и Президиумом АН УССР по научным и методическим вопросам, 29 января – 15 октября 1969 г. // *Архів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Оп. 1. Спр. 1406. 76 арк.

2. Від редколегії. *Зарубіжні видання про Україну*. 1968. № 1–2. С. 3–5.
3. Маркусь В. Огляд праць та проблеми дослідження історії української імміграції в США. *Український історик*. 1971. №. 3–4. С. 59–72.
4. Маркусь В. Стан суспільно-політичних наук та дослідів над новітньою історією в УРСР. *Український історик*. 1975. № 3–4. С. 28–42.
5. Світ І. Отець Агапій Гончаренко (критичний огляд літератури). *Український історик*. 1976 № 1–4. С. 71–86.
6. М. Б. Ж. Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. Київ : Наук. думка. 1971. 174 с. *Український історик*. 1971. № 3–4. С. 139–141.
7. М. Б. Ж. Нумизматика и сфрагистика. Ч. 4. Академия Наук Украинской ССР, Институт Археологии. Киев : Наук. думка, 1971, 166 с. *Український історик*. 1974. Ч. 4. С. 115–116.
8. Б. В. Українська РСР у виданнях республік Радянського Союзу і країн соціалістичної співдружності. Бібліографія. Щорічник. Харків : Книжкова Палата УРСР, 1967. 276 с. *Український історик*. 1970. № 1–3. С. 201–202.
9. Винар Л. Думки про «Українського історика» і сучасний стан української історичної науки. *Український історик*. 1978. № 1–3. С. 23.
10. Білокінь С. Повсякденні турботи повоєнних книгознавців (за листуванням Федора Максименка). *Збірник пам'яті українського бібліографа Федора Максименка*. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2008. С. 48–135.
11. Ігнатченко Г. І. Під вкраденою назвою. *Зарубіжні видання про Україну*. 1969, № 3. С. 28–41.
12. Павленко М. І. Відродження «Українського вільного університету». *Зарубіжні видання про Україну*. 1970, № 2. С. 26–34.
13. Варварцев М. М. Буржуазно-націоналістичні ідеологи в пошуках нових засобів антирадянських диверсій. *Зарубіжні видання про Україну*. 1975, № 4. С. 8–17.
14. Симоненко Р. Г. Черговий план ідеологічних диверсій україн-

ського буржуазного націоналізму та його реалізація. *Зарубіжні видання про Україну*. 1975, № 3. С. 3–36.

15. Демиденко Л. А. Про деякі тенденції в сучасній націоналістичній етнографії. *Зарубіжні видання про Україну*. 1969, № 1, С. 13–19.

16. Гамрецький Ю. М. Антирадянські дослідження мюнхенських «науковців». *Зарубіжні видання про Україну*. 1969, № 2. С. 68–76.

17. Соломатін М. М. Фальсифікація ідейних та організаційних основ КППС – головне вістря антирадянщини. *Зарубіжні видання про Україну*. 1976. № 3–4. С. 3–15.

18. Котляр М. Ф. Радянська історіографія у тлумаченні журналу «Український історик». *Зарубіжні видання про Україну*. 1976. № 1–2. С. 53–59.

19. Котляр М. Ф. «Українознавчі» писання гарвардських рецензентів. *Зарубіжні видання про Україну*. 1976. № 3–4. С. 56–61.

References

1. Perepyska mizh TsK Komunistychnoi partii Ukrainy i Prezydiumom AN URSS po naukovykh i metodychnykh pytanniakh, 29 sichnia – 15 zhovtnia 1969 r. [Correspondence between the Central Committee of the Communist Party of Ukraine and the Presidium of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR on scientific and methodological issues, January 29 – October 15, 1969]. *Arkhiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Archive of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*. Op. 1. Spr. 1406. 76 ark [in Russian].

2. Vid redkolehii [From the Editorial Board] (1968). *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine, 1-2, 3-5* [in Ukrainian].

3. Markus, V. (1971). Ohliad prats ta problemy doslidzhennia istorii ukrainskoi immigratsii v SShA [Review of works and problems of research on the history of Ukrainian immigration in the USA]. *Ukrainskyi istoryk – Ukrainian Historian*, 3-4, 59-72 [in Ukrainian].

4. Markus, V. (1975). Stan suspilno-politychnykh nauk ta doslidiv nad novitnoiu istoriieiu v URSS [The state of socio-political studies and

research on recent history in the Ukrainian SSR]. *Ukrainskyi istoryk – Ukrainian Historian*, 3-4, 28-42 [in Ukrainian].

5. Svit, I. (1976). Otets Ahapii Honcharenko (krytychnyi ohliad literatury) [Father Agapius Honcharenko (critical review of literature)]. *Ukrainskyi istoryk – Ukrainian Historian*, 1-4, 71-86 [in Ukrainian].

6. M. B. Zh. (1971). Kotlar, M. F. Hroshovy obih na terytorii Ukrainy doby feodalizmu [Monetary circulation in the territory of Ukraine in the feudal era]. *Ukrainskyi istoryk – Ukrainian Historian*, 3-4, 139-141 [in Ukrainian].

7. M. B. Zh. (1974). Numizmatyka i sfragistyka [Numismatics and sphragistics]. *Ukrainskyi istoryk – Ukrainian Historian*, 4, 115–116 [in Ukrainian].

8. B. V. (1970). Ukrainska RSR u vydanniakh respublik Radianskoho Soiuзу i krain sotsialistychnoi spivdruzhnosti. Bibliohrafiia. Shchorichnyk [Ukrainian SSR in the publications of the republics of the Soviet Union and the countries of the socialist commonwealth. Bibliography. Yearbook]. *Ukrainskyi istoryk – Ukrainian Historian*, 1-3, 201-202 [in Ukrainian].

9. Vynar, L. (1978). Dumky pro «Ukrainskoho istoryka» i suchasnyi stan ukrainskoi istorychnoi nauky [Thoughts about the «Ukrainian Historian» and the current state of Ukrainian historical science]. *Ukrainskyi istoryk – Ukrainian Historian*, 1-3, 23 [in Ukrainian].

10. Bilokin, S. (2008). Povsiakdenni turboty povoiennykh knyhoznavtsiv (za lystuvanniam Fedora Maksymenka) [Everyday worries of post-war bibliographers (according to the correspondence of Fedir Maksymenko)]. *Zbirnyk pamiati ukrainskoho bibliohrafa Fedora Maksymenka. Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka – Collection of papers in memory of the Ukrainian bibliographer Fedir Maksymenko. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv*, 48-135 [in Ukrainian].

11. Ihnatchenko, H. I. (1969). Pid vkradenoiu nazvoiu [Under a stolen name]. *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine*, 3, 28-41 [in Ukrainian].

12. Pavlenko, M. I. (1970). Vidrozhennia “Ukrainskoho vilnoho universytetu” [Revival of the “Ukrainian Free University”]. *Zarubizhni*

vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine, 2, 26-34 [in Ukrainian].

13. Varvartsev, M. M. (1975). Burzhuazno-natsionalistychni ideolohy v poshukakh novykh zasobiv antyradianskykh dyversii [Bourgeois-nationalist ideologists in search of new means of anti-Soviet sabotage]. *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine*, 4, 8-17 [in Ukrainian].

14. Symonenko, R. H. (1975). Cherhovyi plan ideolohichnykh dyversii ukrainskoho burzhuaznoho natsionalizmu ta yoho realizatsiia [The next plan of ideological sabotage of Ukrainian bourgeois nationalism and its implementation]. *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine*, 3, 3-36 [in Ukrainian].

15. Demydenko, L. A. (1969). Pro deiaki tendentsii v suchasni natsionalistychnii etnohrafii [On some trends in modern nationalist ethnography]. *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine*, 1, 13-19 [in Ukrainian].

16. Hamretskyi, Yu. M. (1969). Antyradianski doslidzhennia miunkhenskykh “naukovtsiv” [Anti-Soviet research of the Munich “scholars”]. *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine*, 2, 68-76 [in Ukrainian].

17. Solomatin, M. M. (1976). Falsyfikatsiia ideinykh ta orhanizatsiinykh osnov KPRS – holovne vistiria antyradianshchyny [Falsification of the ideological and organizational foundations of the CPSU – the main thrust of anti-Sovietism]. *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine*, 3-4, 3-15 [in Ukrainian].

18. Kotlar, M. F. (1976). Radianska istoriohrafiiia u tlumachenni zhurnalu “Ukrainskyi istoryk” [Soviet historiography in the interpretation of the journal “Ukrainian Historian”]. *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine*, 1-2, 53-59 [in Ukrainian].

19. Kotlar, M. F. (1976). “Ukrainoznavchi” pysannia harvardskykh retsenzentiv [“Ukrainian studies” writings of Harvard reviewers]. *Zarubizhni vydannia pro Ukrainu – Foreign Publications about Ukraine*, 3-4, 56-61 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.11.2024.

Olesya Dzyra,

PhD (History), Senior Researcher, Head of the Department,
Institute of Book Studies

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

62 Volodymyrska St., Kyiv 01001, Ukraine

e-mail: dzyraolesya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3928-3824>

Soviet Periodicals of the late 1960s and 1970s about the “Hostile”

Activity of Ukrainian Scientific Emigration Centers

The purpose of the article is to investigate researches on the scientific activity of Ukrainian foreign institutions, published in the scientific and abstract bulletin *Foreign publications about Ukraine* in the late 1960s and 1970s. The study is grounded on such *research methods* as analysis and synthesis, induction and deduction; historical and comparative method – to compare the characteristics made by diaspora and Soviet scholars, to the activities of emigration scientific institutions and organizations; historiographical analysis – to study articles in the newsletter. The mentioned periodical was a printed organ of the department of foreign historiography of the Institute of History of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, whose tasks were the preparation of counter-propaganda articles aimed at criticizing the Western humanities system «hostile» to the Soviet Union, analytical reviews of scientists of the Ukrainian diaspora of various spheres of life in the Ukrainian SSR and the USSR, as well as their vision of Ukrainian history and the Ukrainian question in the world. The publications in it were based on the materials of the collections of the special storage department of the Central Scientific Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. The bulletin itself was issued for official use. *The scientific novelty* of this work lies in the absence of historiographical studies on counter-propaganda publications on the pages of the journal of the department of foreign historiography. *Conclusions.* The article analyzes the works of Soviet scholars who studied the activities of foreign centers for Ukrainian studies. Among them there are publications by R. G. Symonenko, M. I. Pavlenko, M. M. Varvartsev, L. A. Demydenko, G. I. Ignatchenko, M. M. Solomatin, Yu. M. Hamretsky, and M. F. Kotlyar. Attention is also paid to notes on the latest news among diaspora researchers. Despite the counter-propaganda direction of the bulletin and the “struggle against enemy ideology” from the standpoint of Marxism-Leninism, a number of its articles have informative value.

Keywords: special storage collections of the Central Scientific Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, “Foreign publications about Ukraine”, scientific institutions of the Ukrainian diaspora.